

Dr. sc. Ivo Paparela

Redoviti profesor na Fakultetu za turizam i vanjsku trgovinu u Dubrovniku

UVODENJE EURA - POČETCI I OČEKIVANJA

UDK/UDC: 336(075)

JEL klasifikacija/JEL classification: E52, F36, G18

Pregledni rad/Review

Primljeno/Received: 12. veljače 2001./February 12, 2001

Prihvaćeno za tisak/Accepted for publishing: 22. veljače 2001./February 22, 2001

Sažetak

U radu se razmatra nova europska ekonomska arhitektura stvorena nakon Maastrichta 1992. Analizira se povijest ekonomske integracije Zapadne Europe, nastanak Europske unije te jedinstvene euro zone. Posebno se podvlači kako su prevelika očekivanja naišla u početku uvoenja jedinstvene valute (obračunske) na brojne probleme zbog specifičnosti i razlika u eknomskom, vanjskotrgovinskom, bankarskom i monetarnom sustavu te mentalitetu svih sudionika u novčarskim transakcijama. U tom se kontekstu naglašava i vidan napredak ujednačavanja kriterija i formi kao i sve izraženije ostvarenje ciljeva postavljenih u Maastrichtu. Ističe se kako je u ovom momentu teško pedvidjeti funkcioniranje euro zone ali i užeg te šireg okruženja od siječnja 2002., tj. početka stavljanja u promet jedinstvenog novca eura. Budući da je Hrvatskoj Europska unija najznačajniji vanjskotrgovinski i financijski partner, posebno se skreće pozornost na neophodne promjene u hrvatskom zakonodavstvu, bankarstvu, izvoznom i uvoznom gospodarstvu te sustavu štednje stanovništva, što je temeljna pretpostavka mogućnosti poslovno-financijskih transakcija s EU.

Ključne riječi: *Europska unija, euro zona, Europska centralna banka, euro, monetika*

UVODNA RAZMATRANJA

Od 1.01.1999. Euro je novac 11 zemalja članica Euro zone, a od 1.01.2001. grupi "11" se pridružila i Grčka. Tako sada svih 15 zemalja članica Europske Unije / Europske Zajednice ispunjavaju ekonomske kriterije iz Masstrichta. Tri od 15 zemalja ipak je odbilo zamijeniti svoje nacionalne valute eurom, odnosno ući u Euro-zonu. To su UK, Danska i Švedska. (Ime Euro je stvoreno na Summitu u Madridu 1995.).

De iure, dakle od 1.01.2001. Euro-zonu čine: Austrija, Belgija, Francuska, Italija, Nizozemska, Luxemburg, Grčka, Portugal, Španjolska, Finska, Irska, Njemačka. De facto, Euro-zonu tvore još i Monako, Crna Gora i Kosovo, kao i francuski prekomorski departmani.

Valute koje od 1.01.99. postaju Euro ... kao na primjer DM, Itl, Ffr, i ostale, su de iure samo njegovi nedecimalni dijelovi, njegova privremena inkarnacija, koja definitivno - de iure i de facto nestaje 1.07.2002., kada euro novčanice i kovanice potpuno ulaze u platni promet, a nacionalne valute gube i zakonski svoju platežnu moć.

Velike nade se polažu u euro. Ali sve se više strahuje, da sve posljedice njegova uvođenja nisu uzete u obzir.

Podimo redom i pogledajmo ukratko kako je došlo do Eura.

Ugovorom iz Pariza 1951. stvara se Europska Zajednica za ugljen i čelik. Tehnologija je u to vrijeme počivala na ugljenu i čeliku. Trebalo je revitalizirati ratom uništene industrijske kapacitete na europskom kontinentu, dakle i kapacitete u Njemačkoj. I tako je prevladala ideja da se stvori supra-nacionalno tijelo Europska Zajednica za ugljen i čelik.¹ To je prva od tri europske zajednice, (druge dvije su Euroatom i Europska Ekonomska Zajednica). U njoj je ugrađena metoda izgradnje "Europske Federacije", kao krajnjeg cilja. To je funkcionalna (institucionalna) metoda koja je već tada prevagnula nad federalističkom metodom konstitucionalista.² Funkcionalisti su smatrali da je lakše dobiti pristanak nacionalnih država na napuštanje suvereniteta u korist supra-nacionalnih institucija, ako je prijenos suvereniteta precizno ograničen, tj. u slučaju da država točno zna kojeg dijela svoga suvereniteta se odriče.³

Dakle, funkcionalisti i konstitucionalisti imaju isti cilj, ali se razilaze u načinu kako do njega doći.

Rimski ugovori (1957.) kojima se osnivaju Europska Ekonomska Zajednica (tzv. Zajedničko tržište - Common Market/Marché commun) i "Europska zajednica za atomsku energiju" (Euratom), stupaju na snagu 1.05.1958. Iste zemlje koje su potpisale Pariški ugovor iz 1951. su pristupile i Rimskim ugovorima.

1 Potpisan u Parizu 18.04.1951. Prethodila mu je Deklaracija "Schuman" (francuski ministar vanjskih poslova) od 9.05.1950., koju su potvrdile vlade Njemačke, Beneluxa, Francuske i Italije.

2 Pristup konstitucionalista bi vodio izboru Europske Konstituante na principu općeg prava glasa. Izbor Europskog Parlamenta direktno je korak u smjeru konstitucionalista.

3 Ovo je djelomično točno, jer sudska interpretacija ugovora od strane suda u Luxemburgu širi kompetencije EU. Osim toga, napuštanje suvereniteta u jednoj domeni A - utječe i na funkcioniranje zadržanog suvereniteta.

Za temu ovog članka važan je čl. 235⁴ Ugovora o Europskoj Ekonomskoj Zajednici (u konsolidiranoj verziji iz Maastrichta i Amsterdama. To je članak 308⁵). Taj članak predviđa mogućnost da u nedostatku jasnog teksta Ugovora zemlje članice njega mogu nadopuniti pozivajući se na njegov duh i njegove ciljeve. Odredbe iz tog članka, vlade država članica su primijenile i na monetarni sektor. Tako "Zajednička Poljoprivredna Politika" (Politique Agricole Commune/Common Agricultural Policy - CAP) uvodi zeleni "exchange rate" za poljoprivredne proizvode. Tečaj dolara u odnosu na valute zemalja članica je dvostruk: uz opći tečaj uvodi se i "zeleni" tečaj za poljoprivredne proizvode. Razlike između općeg i zelenog tečaja se plaćaju poljoprivrednicima iz budžeta zajednice. Na tom iskustvu konferencija šefova država i vlade donosi 1972. projekt Ekonomske i Monetarne Unije (EMU).

Dvije su osnovne ideje ugrađene u projekt: a) koordinacija ekonomske politike; b) stabilni tečajevi unutar valuta Zajednice. Uvodi se monetarna unija (1972.-1979.), a 1979. uvodi se Europski monetarni sistem (EMS) i European Currency Unit (ECU). Računsku jedinicu ECU podržavaju centralne banke zemalja članica: 20% zlatnih i deviznih rezervi centralnih banaka su pohranjene kod "Europskog Fonda za Monetarnu Kooperaciju"⁶ ECU je kompozitna jedinica sastavljena od "košare" nacionalnih valuta. Već Jedinostveni Akt (1986. - Luxemburg) najavljuje promjenu u ekonomskoj i monetarnoj politici - promjenu koju donosi, uz druge promjene, Ugovor iz Maastrichta (1992.). Maastricht unosi i druge promjene u funkcioniranje europskih institucija, koje direktno i indirektno utječu, ili će utjecati, na Euro - i odnose unutar Europske monetarne zone, kako prije, tako i poslije ulaska novih članica i to najprije u Uniju, a onda, eventualno i u Euro-zonu.

Da bi čitatelj shvatio domet euro revolucije u prvom dijelu ćemo ukratko prikazati europsku arhitekturu nakon Maastrichta i prije njenog proširenja nakon Nice (prosinac 2000). U drugom dijelu ćemo ući u problematiku uvođenje eura u zemlje "euro-land-a", kako makro-ekonomski, tako i na nivou - trgovačkih društava, banaka države i naravno domaćinstava. U trećem dijelu smatramo nužnim ukratko napomenuti neke od mogućih posljedica uvođenja eura na Hrvatsku.

4 Vidi Paul Reuter et André Gros: "Traites et documents diplomatiques" - 3e ed. 1970, P.U.F. Paris

5 Vidi European Union Consolidated Versions of the "Treaty on European Union" and "The Treaty establishing the European Community" - ed. EL - Luxemburg 1997 (sa Amsterdamskim modifikacijama).

6 Bitno je napomenuti da potvrda o depozitu nije bila vrijednosni papir.

1. NOVA EUROPSKA ARHITEKTURA I NJENO FUNKCIONIRANJE NA OSOVINI MAASTRICHT-NICA

Europa petnaestorice nakon Maastrichta se sastoji od Europske unije (Treaty on European Union) i Europske zajednice / EZ (Treaty Establishing the European Community). Zajednički im je naziv Europska unija (EU) u smislu jedinstvenog institucionalnog okvira. Tri su stupa na kojima počiva Europa petnaestorice - (EU) - prvi je ekonomski (EZ) - drugi je vanjska politika i sigurnost (Common Foreign and Security Policy - CFSP), a treći je sudstvo i policija (Schengen).

Tijela predviđena gore spomenutim ugovorima, su preuzeta u cjelini iz prethodnih ugovora počevši s Pariškim (1951.) Ali Maastricht unosi novine u njihovo funkcioniranje i institucionalizira praksu Europskog Vijeća (EV) (European Council) - šefova država i vlada i Predsjednika Komisije. E.V. se sastaje 2 puta godišnje i nakon svakog sastanka podnosi izvještaj Parlamentu (cl.4 - ex cl D - Ugovora o Europskoj Uniji).

EV daje političke impulse tijelima EU. Ono se sastaje i kao međunarodna konferencija klasičnog tipa - što je bio slučaj i u Maastrichtu. To je Konferencija šefova država i vlada (cl. 48 - Treaty on EU).

Europske zajednice (ekonomski stup) - nabrojene u Treaty on Establishing the European Community - (TEEC / hrvatski UUEZ) i to čl. 7., 8. i 9.⁷ Tijela i njihove funkcije su nabrojani opet u glavi V cl. 189. - 280.

Tijela EU su:

1) Europski Parlament; 2) Savjet - Vijeće (ministara); 3) Komisija; 4) Sud⁸; 5) Računski sud; 6) Savjetodavnu ulogu imaju dva komiteta - a) Ekonomsko Socijalni Komitet, i b) Komitet Regija; 7) Europski Sistem Centralnih Banaka (ESCB) i Europska Centralna Banka (ECB); i 8) Europska investicijska Banka.

Sve ove institucije imaju kompetencije i funkcioniraju prema Ugovoru i njegovoj sudskoj interpretaciji. Ipak - Ministarsko Vijeće donosi odluke s Parlamentom, ali na prijedlog Komisije. Ova posljednja ima praktično monopol u davanju prijedloga. To znači da Vijeće ne može odlučivati ako Komisija ne ponudi prijedlog. Vijeće odlučuje zajedno s Parlamentom i Komisijom i izdaje: a) Regulacije (regulations), b) Direktive, c) Odluke (decisions) i d) Preporuke i mišljenja (čl. 249.).

Regulacija je obvezujuća, opće primjenljiva direktno u zemljama članicama. Direktiva (directives) je obvezujuća samo prema rezultatima koje treba ostvariti. Ali zemlje kojima je upućena, odlučuju o modusima koji će propisati metode postizanje rezultata. Odluka (decision) je obavezna za one kojima je upućena.¹⁰ Preporuke i mišljenja nemaju obvezujuću snagu.

7 U konsolidiranoj verziji - bivši 4, 4a i 4b.

8 Act Unique / Jedinstveni Akt izglasan 1986. u Luxemburg-u uspostavlja dvostepeno sudstvo.

9 Za produkti pogledati Treaty EEC kao i veoma bogatu literaturu, na primjer Jean-Claude Gautron: Droit Européen 8e édition - ed. Dalloz - Paris 1997.

Tabela 1.

Glasovanje u Vijeću Ministra prije prosinca 2000. a prema prijedlogu prihvaćenom u Nici (sadašnji i budući članovi)

Zemlja	Broj glasova		Stanovništvo	
	Sada	Nice	milijuni	%
Njemačka	10	29	82,01	17,05
V. Britanija	10	29	59,2	12,31
Francuska	10	29	58,9	12,25
Italija	10	29	57,6	11,97
Španjolska	8	27	39,3	8,18
Poljska	-	27	38,6	8,03
Rumunjska	-	14	22,4	4,67
Nizozemska	5	13	15,7	3,27
Grčka	5	12	10,5	2,18
Češka	-	12	10,29	2,13
Belgija	5	12	10,21	2,12
Mađarska	-	12	10,09	2,09
Portugal	5	12	9,9	2,07
Švedska	4	10	8,85	1,83
Bugarska	-	10	8,23	1,71
Austrija	4	10	8,08	1,67
Slovačka	-	7	5,39	1,12
Danska	3	7	5,31	1,1
Finska	3	7	5,16	1,07
Irska	3	7	3,74	0,77
Litva	-	7	3,70	0,76
Letonija	-	4	2,43	0,5
Slovenija	-	4	1,97	0,41
Estonija	-	4	1,44	0,3
Cipar	-	4	0,75	0,15
Luksemburg	2	4	0,42	0,08
Malta	-	3	0,37	0,07
Suma	87	345	481,181	100%

10 To je individualni akt, jer su adresati precizno određeni.

Odluke u Parlamentu i Vijeću se donose glasovanjem.¹¹ U Parlamentu je to - prema broju glasova - one representative, one vote,¹² dok su u Vijeću glasovi ponderizirani. U tome je summit u Nici novina (prosinac 2000.). Ugovor u Nici ne samo da modificira broj glasova u Vijeću, već i predviđa koliko će glasova imati i zemlje kandidati - tj. EU15 i EU27. Sistem glasovanja u Vijeću utječe i na ekonomsku-financijsku domenu.

Naravno da odluke donesene u Nici treba sagledati u dvostrukoj vremenskoj perspektivi. Prvi period je ratifikacija odluka od strane petnaestorice kada totalni broj glasova prelazi sa 87 na 237. To će se dogoditi 2001. Nakon toga slijedi drugi period do prijema u članstvo, a to vrijeme se računa od momenta kada u nekoj bližoj ili daljnjoj budućnosti pregovori započnu.

Ponderacija glasova i broj stanovnika su važni jer oba elementa se uzimaju u obzir u računanju kvalificirane većine i blokirajuće manjine. Prema "Nici" blokirajuća manjina za "15" je 68 glasova i 38% stanovništva. Kvalificirana većina je 170 glasova (71%). Sa "27" blokirajuća manjina je 91 glas, i 38% stanovništva. Kvalificirajuća većina je 255 glasova. Dakle, u svakoj opciji 3 velike države (od njih 4) i bilo koja druga država (osim Malte) imaju i po glasovima i stanovništvu blokirajuću manjinu.

Ovo je osnovni politički okvir koji određuje sve druge odluke, osobito ekonomske.

Osim toga, uvođenje eura ukazuje na potrebu za stvaranjem "Ecofin-a". To je savjet ministara financija i/ili ekonomije "12" zemalja članica euro-zone. U prvih šest mjeseci Unijom predsjedava zemlja koja nije članica euro-zone (Švedska). "Ekofin-om" predsjedava Belgija, koja će od 1.07.2001. predsjedati cijelom Unijom.

Ostaje otvoreno pitanje kako će reagirati vlade, a i glasači zemalja koji su u manjini za vrijeme pojedinih glasovanja i kako će te reakcije utjecati na koheziju EU. Drugo važno pitanje je glasovanje u pitanjima zajedničke vanjske i sigurnosne politike. U ovo ne ulazimo.¹³

Komisija daje prijedloge i istovremeno vodi uobičajene poslove u kompetenciji EZ Sastoji se od 20 članova - a pod čijom ingerencijom su 20 generalnih Direkcija i generalni Sekretarijat. Komisiju može opozvati Parlament.

Sudovi (Court of Justice i Court of First Instance) su nadležni za sporove iz Ugovora i za interpretaciju. Sud je često bio svojim odlukama spiritus movens EEZ. Spomenuti sudovi nisu nadležni u pitanju sigurnosti, obrane, vanjske politike i policije. Drugim riječima, njihova nadležnost je prisutna samo u jednome od 3 stupa na kojima počiva Unija.

11 Vijeće je u biti neka vrsta Bundesrata za kompenzacijama izvršnog tijela.

12 Broj poslanika nije isti iz svake zemlje.

13 Tajnik Vijeća je istovremeno Visoki predstavnik za vanjsku i sigurnosnu politiku unije (sada Solana - bivši sekretar NATO-a). Vijeću pomaže Komitet stalnih predstavnika zemalja članica. I Komisija ima komesara nadležnog za vanjsku politiku. Ovaj posljednji ima sekundarnu ulogu.

Europska Investicijska Banka je više financijska institucija nego li banka. Financira infrastrukturu unutar Unije, a izvan Unije strukturu koja je od interesa za nju samu. Upisani temeljni kapital Banke je 100 milijardi eura, a uplaćeni je 6 milijardi. EIB raspolaže i nacionalnim sredstvima i lako se zadužuje na međunarodnom tržištu. Vodi prihode i rashode unije. Preko financiranja infrastrukture EIB doprinosi koheziji Unije.

Računski sud kontrolira financijsko poslovanje institucija Unije.

O sistemu centralnih banaka i samoj Centralnoj banci bit će još riječi.

2. UVOĐENJE EURA

Uvođenje eura u dvanaest zemalja prate adekvatne strukturalne inovacije, adaptacije u sektoru poduzeća (corporate sector) i banaka kao i teoretske dileme u ekonomskoj znanosti.

Najprije je osnovan Europski Monetarni Institut kao prelazno tijelo ka Europskoj Centralnoj Banci i sistemu Europskih Centralnih Banaka. Isto tako na nivou vlada je definitivno utvrđena stopa konverzije nacionalnih valuta u euro (u Ugovorima i Protokolima ECU).

Europska Centralna Banka je pravna osoba sa sjedištem u Frankfurtu. Temeljni kapital od pet milijardi Eura je upisan od strane Nacionalnih Centralnih Banaka. Postotak po kojem se upisuje temeljni kapital je funkcija dvaju elemenata: postotak GDP u sumiranom GDP EZ i postotak stanovništva u cjelokupnom stanovništvu.¹⁴

U ugovoru o EZ ESCB i ECB je posvećena druga glava sedmog poglavlja. Sedmo poglavlje ima naslov Ekonomska i monetarna politika, dok druga glava nosi naslov Monetarna politika.¹⁵ Ergo, ESCB i ECB ne figuriraju u dijelu koji taksativno nabroja tijela Unije/EZ.

Primarni cilj ESCB (ergo ECB) je održavanje stabilneta cijena (čl.105. Treaty). Uz to ESCB podržava «ekonomsku politiku Zajednice» i njezine opće ciljeve. U tom smislu ESCB će a) definirati i implementirati monetarnu politiku Zajednice; b) voditi tečajnu politiku; c) držati i upravljati deviznim rezervama zemalja članica; podržavati sistem plaćanja.¹⁶ I ovdje Vijeće ministara (a ne Ecofin), vjerojatno na inicijativu Ecofin-a, na prijedlog ECB ili Komisije (ako Komisiji, onda nakon konzultacije sa ECB) jednoglasno može dogovarati tečaj Eura prema devizama izvan Zajednice (a ne izvan Euro-zone). Vijeće može isto tako jednoglasnom odlukom usmjeriti politiku tečaja prema ostalim devizama.¹⁷

14 Vidi Protokol br. 18 – On the Statute of the European System of Central Banks and of the European Central Bank. Protokol je potpisan u Maastricht-u i vezan je za Ugovor o EZ, a ne za onoj o Uniji.

15 čl.105.-112, Treaty on European Community.

16 Isto čl.3. – Protokola br.18.

17 Vidi čl.111. – bivši 109. – Ugovora EZ radi se tu prije svega o \$ i Jen-u, ali CHFr će igrati važnu ulogu.

ECB predstavlja država sama, ili izuzetno sa jednom drugom CB – države članice euro-zone u međunarodnim organizacijama.

Tijela ECB su: Savjet guvernera, Executive Board and General Council.

Savjet guvernera se sastoji od guvernera Centralnih banaka i članova Executive Board-a. On odlučuje, nezavisno od drugih tijela EZ i nacionalnih tijela o politici ECB i njenoj implementaciji kroz ESCB. Executive Board i guverneri provode u praksi formuliranu politiku.

General Council se sastoji od guvernera svih članica EZ i Executive Board-a. Ima savjetodavnu ulogu što se tiče 12-orice, kao i velik utjecaj unutar EZ, kao monetarne zone.¹⁸ Ekofin, de facto, a ne de iure, ima također stanovit utjecaj.

ECB preko ESCB nadgleda proces euro-implementacije kroz «komitete pilotaže».¹⁹ Rečeni komiteti se dijele u tri grupe: a) tržišta kapitala; b) sisteme kreditnih plaćanja i proces konverzije; c) računovodstvo, reporting, poreze. Svaka od grupa ima radna tijela.

Tako

a) grupa a – Tržišta kapitala pripremaju prijelaz na euro – regulirana tržišta, drugo tržište i over the counter, isticanje i dostavljanje, financijske proizvode štednje.²⁰

b) grupa b - Monetika, sistemi plaćanja, sredstva plaćanja, novčanice i kovanice, konverzija, međunarodna plaćanja.

c) grupa c – Računovodstveni principi, knjigovodstvo, reporting, porezi.

Uz to trebalo je uvesti mehanizam plaćanja. Taj sistem se naziva Trans European Automated Real Time Gross Settlement Express Transfer - TARGET. On objedinjuje 25 nacionalnih sistema koji postoje u Europi - Real Time Gross Settlement Systems. TARGET je bitan za sigurnost plaćanja (principi irevokabilnosti i nekondicionalnosti). Ipak bi trebalo izvršiti harmonizaciju 25 u domeni tarifacije i načina zadovoljavanja potreba unutar – dana (intra-day).²¹

Zna se da je bankarski sistem u svakoj pojedinoj zemlji euro-zone drugačiji i da su i odnosi banke - domaćinstava, corporate sector određeni specifičnom poslovnom kulturom. Ova posljednja je pak određena civilizacijsko-kulturnim odrednicama svake nacije - članice EU. Uz to je određena i specifičnom težinom u ekonomskom smislu, kao i specifičnostima bankarskih usluga koje komitenti banaka dobivaju. Banke i njihovi komitenti, i u zemljama kandidatima za ulazak u EZ (vidi gornju tabelu), imaju određene potrebe za bankarskim uslugama i načine

18 Monetarna zona je euro + funta, DKr Skr – dok ima samo 15 članova, a kasnije kada počnu pristupati novi članovi zone će se proširiti na istok.

19 Što se tiče kovanice i novčanice – bit će osam kovanica od 1 centa do dva Eura i sedam novčanica 5, 10, 20, 50, 100, 200 i 500 eura. Kovanice će imati s jedne strane nacionalne oznake – one su 1, 2, 5, 10, 20, 50 centa.

20 Osiguranja života, zajednička ulaganja u fondove, itd.

21 Vidi o TARGETU - Bulletin de la Banque de France, novembar 1996.

zadovoljavanja istih, a oni su uvjetovani kako znanjem, tako i navikama stvorenim u praksi, a koji se sporo mijenjaju. Banke i sistemi plaćanja se trebaju brzo adaptirati, u radu s komitentima. Za vjerovati je da će adaptacija biti najmanje u sektoru - tržišta kapitala, s izuzetkom štednje. Naime, akteri na tržišta kapitala su navikli raditi ranije sa ECU-em i ostalim devizama. Isto tako oni su se pripremali ozbiljno za onaj skok (Euro je stvoren među inim i zbog njih, tj. zbog "mega-mergers"). Financijsko tržište, osobito regulirano tržište izgleda ogromno, kad se to izrazi u novčanim jedinicama. Ali kod dionica, na primjer, ono predstavlja nekoliko tisuća T.D. koji prodaju dionice. Slično je i s obveznicama. Sve je ostalo standardizirano. Na commodity tržištu broj ugovora je veoma velik, ali underlyings su malobrojni u odnosu na broj ugovora. "Druga tržišta", i over the counter transakcije ne mijenjaju bitno stvari u domeni pretvaranja štednje u "financijske proizvode" - (među inim - osiguranje). Financijski proizvodi mobiliziraju štednju domaćinstava (makro fenomen).

Za sisteme plaćanja i sredstva plaćanja i proces konverzije se može reći da su već sada dobrim dijelom u funkciji. Izvodi iz računa su iskazani u eurima i nacionalnim valutama. Na traženje komitenata mogu se izdavati čekovi u eurima, a monetika je već potpuno u funkciji (monetika je sistem elektronskih kartica, i ostalih načina bezgotovinskih transakcija putem elektronike). Tečaj konverzije je utvrđen.

Tabela 2.

Tečaj konverzije - Euro/12

Euro	ATS	43,760
- " -	Bfrs	40,340
- " -	FM	5,94573
- " -	FFr	6,55957
- " -	DM	1,95583
- " -	Irish pound	0,787564
- " -	Itl	1936,3
- " -	NLG	2,30371
- " -	EscP	200,48
- " -	Peseta	166,39
- " -	Lux Fr	40,3399
- " -	Drahma	

Euro kotira direktno (kao i GBP). Znamo da većina deviza kotira indirektno. Time se simbolično željelo pokazati snagu ove zajedničke valute. Tečaj prema \$ na dan 1.01.1999. bio je Euro 1:\$1,1675. Odnos Euro/\$ i u manjoj mjeri Euro/Yen će slijedećih pet godina biti jedan od stupova svjetske trgovine. Odnos Euro/Funta (ili u London Funta/Euro) će utjecati na trgovini unutar EZ.

Način plaćanja (mjenice, vlastite mjenice, virmani) među zemljama članicama će biti jednostavniji (ali ne i jeftiniji). Monetika će igrati veliku ulogu (big

brother) a sama gotovina će biti de-favorizirana od banaka i država. Ali, kako će se puniti automati za novac? Naravno da je novac u opticaju samo jedan od monetarnih agregata u euro-zoni. Tabela br. 3 daje monetarne agregate u euro-zoni u travnju 1999.(dakle 11).

Tabela 3.

Monetarni agregati u euro-zoni - travanj 1999 - 11 zemalja u milijardama eura

AGREGATI	11 ZEMALJA
	svota
Novac i kovanice u opticaju	320
A vista depoziti	1472,9
Agregat M1	1793,9
Depoziti = 2 godine	870,0
Depoziti na = 3 mjeseca	1254,0
Agregat M2	3917,9
"Mirovine" ²²	173,0
Razne obveznice = 2 godine	53,7
Instrumenti novčanog tržišta ²³	381,5
Agregat M3	4526,1

Izvor: Christian Ottavj: *Monnaie et financement ed: Hachette Superieur - Paris 1999.*

Na taj način se uvela jedinstvena definicija za agregate u cijelu euro-zonu. Time je olakšan posao i centralnim bankama i bankama i ECB. Ova posljednja, dakle može djelovati na poslovanje banaka, a time indirektno i na domaćinstva i poduzeća.

Treća grupa - računovodstvo, reporting, porezi - se bavi problemima koji se najviše tiču poduzeća domaćinstava i država (porezi).

Najmanje treba osigurati praćenje faktura u poduzećima izdanim u "nacionalnim" valutama tijekom 2001. a plaćenim u eurima 2002. Dvije su metode praćenja - "globalna" metoda i metoda - "dijelova fakture". Globalna znači da je samo suma za plaćanje / naplatu konvertirane u eurima, a među-stavke su u "nacionalnoj valuti". Druga metoda (dijelovi fakture) je ona metoda kad se svi elementi fakture konvertiraju u eurima.²⁴ Kako se fakture pišu s dva broja iza

22 Mirovine su M1 dobijen kao kontrapartija za vrijednosne papire prodan financijskim institucijama, sa obavezom odkupa u budućnosti od strane prodavce.

23 To je uglavnom titrizacija dugova financijskih institucija i velikih korporacije.

24 Pretvaranja 1398,48 Frs i 403,18 Frs u Euro -

a) $1398,48 : 6,55957 = 213,196 = \text{Euro } 213,20$ b) $1398,48 + 403,12 = 1801,60 \text{ Frs}$
 $403,12 : 6,55957 = 61,455 = \text{Euro } 61,46$ $1801,60 : 6,55957 = 274,652 = \text{Euro } 274,65$
Euro = 274,66

zareza, (zaokruživanje) radi veće brzine rada - nastaje razlika, koju treba knjigovodstvenom provesti. To može značiti da ako T.D. ima temeljni kapital u eurima, isti nije jednak temeljnom kapitalu zbroja nominalnih vrijednosti dionica.

Reporting se odnosi na završne račune i njihove anekse. To osobito vrijedi za one koji kotiraju na burzi.

Fiskalna pitanja i menadžment deviznih rezervi ostavljamo po strani. Naime - već se zlato monetizira - tj. centralne banke ga prodaju. Nažalost to radi i Švicarska Centralna Banka. A Bundesbank vrši gold lending. Kako onda upravljati sa 50 milijardi rezervi u eurima (za početak) ECB? I što raditi sa SDR? S tim da rezerve u DM nisu više rezerve -ali one u CH Frs jesu. Kako i čime nadomjestiti rezerve recimo Belgije u DM?

3. MAKROEKONOMSKA PITANJA U BUDUĆNOSTI I SADAŠNJOSTI

Teško je predvidjeti kako će euro funkcionirati nakon 1.01.2002. Euro-propaganda je uočena, a stanovništvo je rezignirano. Euro-strukture (banke i države) kojima euro odgovora, pa svoj prilici neće nailaziti na otpor, a ako i naidu, imat će sredstva da ga neutraliziraju bez problema Dakle, prvih pet godina problemi unutar EZ vezani uz euro će biti minimizirani, a pozitivne strane (kao na primjer smanjenje troškova vezanih za exchange rate) već su učinile velik korak naprijed.²⁵

Uvođenje eura je titrizacija nacionalne suverenosti. Euro pretvara nacionalne države, djelomično, u monetarne regije ECB. Ekonomske razlike, koje su se među zemljama "12-orice" manifestirale kroz exchange rate, sada će se manifestirati na tržištu rada, (ili nekom drugom) direktno. Do sada EZ je bila monetarna zona u smislu Mundell-a s 15 valuta. Sada je to monetarna zona sa četiri valute (de iure) euro, funta, švedska i danska kruna. Sve zemlje monetarne zone zadovoljavaju tzv. kriterije iz Maastrichta. Kriteriji su statistički pokazatelji o inflaciji, javnim financijama, stabilnosti valute, dugoročnoj kamatnoj stopi i nezavisnosti Centralne banke.

25 Ovo treba relativizirati troškovima vezanim za stanje na tržištu govedine, kao i troškovima uzgajanja krava - vezanim uz bolest Crentzfeld Jacob ("kravlje ludilo"). Naime, na EV u Berlinu 1999. šefovi država su izjavili da treba blokirati troškove Zajedničke poljoprivredne politike (ZAP), koja već sada troši 40% budžeta EZ. Postoji ozbiljni rizici konflikata sa 15-oricom povodom ZAP. Troškovi uništavanja krava i intervencije na tržištu govedine (obavezne) u optimalnom scenariju su Euro 3 milijarde (vidi Le Monde 28. i 29.01.2001).

Tabela 4.

Kriteriji konvergencije

KRITERIJI	VELIČINE
1) stabilnost cijene (inflacija)	inflacija ne smije biti viša od 1,59 % od matematičke sredine tri najbolje zemlje
2) javne financije	a) budžetski deficit maks. 3% GDP b) javni dug / GDF = 60%
3) stabilnost valute	varijacije unutar EMU minimalne
4) kamata na dugi rok	nominalno - maksimalno 2% viša od prosjeka stopa triju zemalja s najnižom inflacijom

Izvor: Protokoli uz Ugovor iz Maastricht-a.

Gornje kriterije, kako već rekosmo, ispunilo je ovih 15 zemalja, neke samo formalno. Naime, smanjenje potreba za financiranjem javnog sektora (Public Sector Borrowing Requirements) je prikazano kao smanjenje budžetskog deficita.²⁶

Dakle, ako je svih 15 zemalja ispunilo kriterije, EZ, kao monetarna zona, bi trebala imati neke elemente optimalne zone u smislu Mundell-a. Ipak (uz Mundell-ov nekompatibilni trokut²⁷) unutar 15 (jer o zoni govorimo) ne postoje fleksibilnost plaća, ni kretanje radne snage, ni budžetska integracija, pa će biti teško absorbirati "šokove" - katastrofe kao sada "lude krave". Ako naime potražnja pada, zaposlenost će također pasti ili će pasti plaće. Sve to se lijepo vidi na primjeru pada potražnja za mesom (kada Mundell kaže potražnja - onda to treba shvatiti kao potražnju na jednom tržištu - u smislu MIKRO, a ne makro ekonomije). U toj četvero-valutnoj zoni (Euro, Funta, Dkr, Skr) - imamo i asimetriju financijskih tržišta o kojima autori ne vode računa, a na koju treba ukazati, kako iz teoretskih tako i iz praktičnih razloga. Financijsko tržište Funte je jače od financijskih tržišta Eura. Ovo je značajno jer na financijskim tržištu se plaćanje obavlja u valuti tržišta, pa je potražnja za njom veća ili manja. Slijedeća tabela ukazuje na važnost Londona kao financijskog centra.

26 Ako su prihodi 100, a rashodi 120 deficit je 20 ili drugim riječima Public Sector Borrowing Requirements PSBR = 20, jer razliku treba financirati bilo javnim dugom, bilo porezom, bilo tiskanjem, bilo prodajom državnog portfolija. Samo porezi direktno, i zaduženje indirektno (jer se dug vraća ipak kroz porez) smanjuju deficit. Tiskanje je zabranjeno. Prodaja dakle smanjuje samo PSBR - jer deficit ostaje isti.

27 Po Mundell-u u monetarnoj zoni stabilnost exchange rate, slobode kretanja kapitala i autonomija monetarne politike ne idu skupa. Vidi Mundell R. - A theory of optimum currency areas in American Economic Review, Sept/1961. Kenen P. - Optimum currency areas - an eclectic view - University of Chicago Press 1969; MacKinnon R: Optimum currency areas, American Economic Review, Sept/1963.

Tabela 5.

Londonsko tržište u % međunarodnih financijskih tržišta - 1995

NAZIV AKTIVNOSTI	%	OBJAŠNJENJE
SEAQ - 1	64	globalno trgovanje cross currency
SEAQ	6	onih koji već kotiraju drugdje
opcije na vlastite kapitale	4,7	od svijeta
futures na vlastite kapitale	4,4	globalno za 6 indikatora
opcije na kamate	11	globalno
opcije na robu	15	globalno
Forex	27	globalno
swaps	35	globalno
dionice	60	europskih unija (euro)
euro bonovi gotovine	90	europskih
euro obveznice	90	globalno
trgovanje euro obveznicama	75	na sekundarnom tržištu
menadžment fondovima	81	europskih
merger / acquisition	40	globalno
shipping brokerage	50	globalno

Izvor: City Research Project - 3/1995 po Ph. d'Arvisenet / J.P.Petit - *Echanges et finances internationales* - ed Banque - Paris 1997.

Dakle, potražnja za Funtu će ostati velika i odnosi Euro/Funta će utjecati na konkurentnost EZ kao monetarne zone. Uz to ne treba zaboraviti da je Švicarska dio geo-ekonomske zone i da su mogućnosti (volumen) njenog financijskog tržišta velike. Dakle, arbitraža Euro/CH Fr je realnost, koja utječe na tečaj euro (i već je utjecala - ali o tome drugom prilikom).

Dakle - euro unosi drugačiju formu monetarne podjele unutar 15-orice 12:3 - i što se autoru ovog rada čini važnim koncentrirana rizike, koji su prije bili raspoređeni između ovih 15 zemalja.

Unutar "12" postoje velike razlike - pa ni sama euro-zona (dakle 12) nije homogena. Ne postoji ni harmonizacija porezne politike, a kulturne i jezične barijere čine da je mobilnost radne snage unutar «12» znatna manja nego u SAD-u. Svaka monetarna regija je na svoj način uključena u međunarodnu trgovinu. Strukture su različite, nivo plaće i formiranje primanja domaćinstava su također različiti. Isto vrijedi za porezne sisteme. Na nivou Unije budžet je nefleksibilan. Relativno je malen (1,2% GDP Unije) i njegovi prihodi nisu funkcija varijacija "GDP-a" Unije.²⁸ Takva Unija ne može umanjiti poreze "monetarnih regija", kao što je to slučaj u SAD-u, gdje se mogu smanjiti federalni porezi.

28 GDP je statistička konstrukcija - sumljive metodološke kvalitete. To treba imati na umu. Sreća da studenti ne znaju za akrobacije unutar statističkih instituta uključivši Eurostate.

U pasivi eura stoji, da usprkos različitosti u strukturi ekonomije monetarnih regija (država), korelacija između njihovih konjunktornih ciklusa je 0,95 (a 0,6 za SAD). Ali, s otvaranjem tržišta euro - regije će se kretati prema specijalizaciji. To se već vidi na primjeru tekstila i čelika. Iz ovog proizlazi da adaptacija kroz exchange rate je moguća samo u slučajevima konjunktornih (prolaznih) poremećaja i uz fleksibilnost realnih plaća. Elastičnost realne plaće / cijene je rigidna u kontinentalnom dijelu EZ - ergo manje je rigidna u UK pa je to jedan od razloga da Blair ne želi prihvatiti Euro).

Budžetima u zemljama EZ pokušava se dati uloga stabilizatora, ali politike vlada su takve da u zbilji više sliče vatrogascima. Jedinstven novac nije nužan za funkcioniranje jedinstvenog tržišta. Globalna trgovina od 1970 raste brže nego GDP. Tako je 1974 odnos Trgovine / GDP = 15%, a 1994 se penje na 22,5% (ovo s rezervom, jer je GDP suma dodatnih vrijednosti, dakle neto veličina dok je trgovina mjerena u bruto tokovima). Tome su i instrumenti za smanjenje rizika (opcija, forward, futures, itd.) dosta doprinijeli.

Foreign Direct Investment raste brže nego trgovina, iako nema globalno jedinstvenog novca.

Odnos Eura/\$ zaokuplja pažnju. Spomenimo da je 1996 exchange rate 1 ECU=\$1,24568, da je 1.01.1999. Euro1=\$1,17685 a da je 26.01.2001. Euro1=\$0,93054. Političari svih euro-država ponajprije ističu da je jaki euro dobar, da bi zatim rekli to isto i za slabi euro (uvijek u odnosu na \$).

U odnosu Euro/\$, prevladavajući element je potražnja za aktivama (u najvećem postotku obveznicama i dionicama). Korporacije registrirane u SAD-u, NYSE i NASDAQ imaju market capitalization dva puta veću nego GDP SAD-a. Ergo, novac je došao izvana: EZ, Japan, najviše. Dakle, potražnja za \$ je velika i cijena mu raste. Kada naraste potražnja za aktivama u EZ, onda će potražnja za eurom biti veća nego za \$ i vrijednost eura će rasti. Market capitalization u Londonu, Parizu, Frankfurtu, Zurichu i Stockholmu je manja od NYSE i NASDAQ za oko 30%.

Naravno da ovdje spominjemo "globalna tržišta", kako bismo ukazali na potrebu, da se razlikuje ekonomski pristup od ideologije globalizacije, kao i ekonomski pristup tzv. "tržištu" od ideologije tržišta.

Na makro-ekonomskom planu politika bazne kamatne stope koju će voditi ECB predstavljat će asimetričan šok za pojedine "monetarne regije" jer ni rizici ni potrebe za kreditima nisu isti, kao ni porezne stope. Ovo naravno utječe na rentabilnost investicija. A na kamate utječu i državna potraživanja za kreditima.

Ukratko, bitno je naglasiti - teoretičari (Mandell et al) smatraju da je jedinstven novac zadnja etapa procesa integracije regionalnih ekonomija. Vlade zemalja EU, pak, smatraju da je jedinstveni novac motor integracije. Novac (u ovom slučaju euro) ima političku ulogu. To je priroda novca, koji je istovremeno i politički i ekonomski fenomen.

Tako euro, kada se uzme u obzir cjelina njegove implementacije, ima i elemente jedinstvene valute. A ta euro-eurodeviza će služiti giga fuzijama.

Ali euro nema, kao što nema ni jedan Ugovor od 1951, predviđeni "emergency exit". tako da nitko nema predviđen odgovor za slučaj "razvoda". A napetosti među zemljama članicama postoje. U EZ postoji Fond za nerazvijene regije, kontribucija budžetu u Fondu nije ravnomjerno raspoređena. "I want my money back" - vikala je Margaret Thatcher. Grčka živi od pomoći Unije. (30% njenog budžeta)...

Za zemlje kandidate euro je daleka budućnost. Naime, njihov pristup Uniji, o kome će se teoretski početi pregovarati tek oko 2005., ne treba očekivati u bliskoj budućnosti. Pristup EU/EZ, ne znači ipso facto i pristup euro-zoni. A do tada i same zemlje članice će moći učiniti provizornu bilancu uvođenja eura.

Za Kosovo i Crnu Goru radi se o čisto političkoj odluci, i za vjerovati je da će euro u tim zemljama ostati novac.

4. EURO I HRVATSKA

Uvođenje eura pretpostavlja za Hrvatsku prije svega izmjenu zakona u kojima se kuna vezuje za DM. To je među inim i Zakon o T.D. u svim člancima gdje se govori o temeljnom kapitalu. Sve obveze indeksirane na DM treba pretvoriti u euro po stopi konverzije.

Banke će isto tako morati pretvoriti u euro svu deviznu štednju u valutama "12-orice". Domaćinstva pak koja drže štednju u "čarapi" će morati izaći s njom vani da bi je pretvorili u euro. Kako će hrvatske banke biti opskrbljene eurima - novčanicama i kovanicama? Navike domaćinstava, a i navike poslovnog "polu" - svijeta u ovim krajevima su takve, da se vjeruje - nažalost u većini slučajeva, s pravom, samo u gotovinu. Stoga će biti potrebno dobiti velike količine gotovog novca. A čak će u početku i u Njemačkoj biti limitirani gotovinom. Bankarski sistem ne nudi adekvatne usluge. Osim toga, konverziju bi trebalo provesti besplatno, iako je to za banke trošak.

Turističke agencije već sada ugovaraju aranžmane za 2002. u eurima. To će sigurno pojednostaviti poslovanje, ako se poslovni svijet, domaćinstva i vlade za to pripreme. Dakle, za Hrvatsku, operacije euro bi, usprkos troškovima trebale biti manje bolne. Hrvatska ima veliku deviznu štednju. Ali za uvođenje eura kao prateće valute u hrvatski platni sustav, trebat će u najmanju ruku pristanak Ministarskog Savjeta i ECB. Mala je vjerojatnost da bi se taj pristanak dobio osobito iz razloga što što ECB želi umanjiti upotrebu gotovine.

Currency board bi bio koristan ali njegovo uvođenje trebala bi odobriti vlada koja ima viziju budućnost i čvrstu ruku, da to sprovede u djelo. I u slučaju Hrvatske "novac" (euro) ima političke konotacije.

ZAKLJUČAK

Nakon velikih očekivanja stvarnim uvođenjem eura početkom 1999. trebalo se suočiti s realnošću i shvatiti da neće ići sve onakovom dinamikom kako je prvotno bilo zamišljeno. Temeljite promjene u tom novozamišljenom monetarnom konceptu i sustavu u okviru Europske unije nailazile su na brojne poteškoće zbog specifičnosti i razlika u ekonomskoj, vanjskotrgovinskoj, bankarskoj i monetarnoj sferi te ustaljenim navikama svih sudionika u novčarskim poslovima. Unatoč početnim nesnalaženjima jednogodišnje se iskustvo ipak može ocijeniti pozitivnim. Napravljeni su znatni pomaci na ujednačavanju kriterija i postupaka, a očita je i stvarna želja da se dosegnu postavljeni zajednički ciljevi.

U ovom je trenutku teško predvidjeti kako će funkcionirati euro zona od siječnja 2002. Danas je, doista, euro propaganda vrlo jaka u okolnostima kada je domicilno stanovništvo uglavnom rezignirano a više euro strukture (država i banke) ponajviše zadovoljne jer su uvjerenе da neće nailaziti na veće otpore u daljnjoj realizaciji jedinstvene monetarne politike, monetarnih instrumenata i mjera.

Europska unija je najznačajniji vanjskotrgovinski i financijski partner Hrvatske. Zbog toga će se u Hrvatskoj morati izvršiti niz prilagodbi prema euro zoni. Neophodne su promjene i prilagodbe na području zakonodavstva, bankarstva i općenito poslovanja te, dakako, i u sustavu štednje stanovništva. Sve je to potrebno pravovremeno pripremiti i na vrijeme realizirati kako bi transakcije s Europskom unijom bile uopće moguće. Budući da se radi o relativno složenim tehničkim, formalnim i proceduralnim poslovima, nužno je na vrijeme obaviti sve predradnje i dobro organizirati njihovu provedbu čime bi se stvorila valjana osnova za nesmetano poslovanje s partnerima u Europskoj uniji gledajući globalno i pojedinačno.

LITERATURA

- Bakker, A.F.P.: International Financial Institutions, Longman, London 1996.
- Commission europeene: "Plan d'action au faveur du marche unique",
Commission et Conseil 1997.
- Cordeau, W.M.: Economic policy, exchange rates and the international
system, Oxford University Press, 3e edition 1994.
- D'Arvisenet Ph: Echanges et finances internationale, Banque, Paris 1997.
- D'Arvisenet / Schwob: Finance internationale, Hachette Paris 1990.
- Frankel, J.A.: The sources of disagreement among international macro
models and implication for policy coordination, Brookings Conference
Papers, Washington DC 1986.
- Gautron, J.C.: Droit europeen, 8e edition, Dalloz Paris 1998.
- Hartmann, P.: The Future of Euro as an International Currency: A
transactions perspective, Center for European Policy Studies, Research
Report no. 20/1996.

- Kennen, P.: Optimum currency areas: an electric view, University of Chicago Press, 1969.
- MacKinnon, R.: Optimum currency areas, AET, Sept 1963.
- Monet, P.A.: Union monetaire et federalisme, Revue de l'OFCE no 55, Oct/1995.
- OTTAVJ Ch: Monnaie et financement de l'economie, Hechette, Paris 1999.
- Petit, J.P.: L'euro peut-il remettre en cause le leadership de la city, Chroniques AGEFI 20/dec 1996.
- Reuter, P.: Traités et Documents Diplomatiques, European Union Consolidated Treaties.
- Revue de l'OFCE, no 55, oct/1995.

Ivo Paparella, Ph. D.

Professor

Faculty of Tourism and Foreign Trade, Dubrovnik

THE INTRODUCTION OF THE EURO - BEGINNING AND EXPECTATIONS

Summary

The new European economic architecture, including the history of Western European economic integration, the formation of the European Union and the unique Euro-zone created after Maastricht 1992, is analysed in this paper. Special emphasis is put on the initial expectations related to the introduction of the unique accounting currency. Those expectations have, however, not been met because of huge problems concerning the specific features and differences in economic, foreign-trade, banking, and monetary systems of the participants in transactions and due to the different attitudes of the member-states involved. An obvious improvement in balancing the criteria and forms as well as the realisation of the objectives set in Maastricht is accentuated here. It is now difficult to foresee the functioning of the Euro-zone and its greater and smaller surrounding areas after January 2002, ie. following the introduction of the unique currency - Euro.

Since the European Union is Croatia's major foreign-trade and financial partner, special attention is attached to the changes in Croatian legislation, banking system, export and import economy and the population's saving system, which is the basis of business and financial transactions within the EU.

Key words: *European Union, Euro-zone, Central European Bank, Euro, monetarism.*